

TÜRK RESMİNDE MASALSİ ANLATIMI BENİMSEYEN SANATÇILAR: CİHAT BURAK / NURİ ABAÇ / BURHAN UYGUR

Araş.Gör. Neslihan Öztürk
Selçuk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi
ressamneslihanozturk@gmail.com

Özet

Sanatçıların iç dünyalarını ifade etmek için kullandıkları *masalsi anlatım*; onların kendi düşlerinde kendi dünyalarını yaratma, bir diğer anlamda bir çeşit düş kurma oyunu oynamaları, ya da düşsel bir yolculuğa çıkmaları olarak yorumlanabilmektedir. Bu düş oyununun veya yolculuğunun izleri; ilgi çekici farklı fırça vuruşlarından, seçilen renklerden, ele alınan konulardan, resimlere verilen isimlerden anlaşılmaktadır. Aslında hemen tüm sanatçılarda masalsi bir anlatımın varlığından söz etmek mümkündür. Ancak, her sanatçının bu anlatımı bir üslup olarak benimsemediği de görülmekte ve masalsi anlatımı bir üslup olarak tüm yaşamı boyunca devam ettirdiği düşünülen sanatçıları incelemek önem kazanmaktadır. Birey kavramının ön plana çıkmasına bağlı olarak, 1950 sonrası Türk resminde masalsi anlatımı üslup edinen, doğanın görünen biçiminden uzaklaşarak hayal gücünü, hikâyelerini, yaşamışlıklarını eserine katan; *Cihat Burak, Nuri Abaç ve Burhan Uygur*'a ait çalışmalar incelenmektedir.

Anahtar Sözcükler: Masalsi anlatım, Cihat Burak, Nuri Abaç, Burhan Uygur.

ARTISTS WHO ADOPTED EPIC EXPRESSION IN TURKISH ART OF PAINTING: CİHAT BURAK / NURİ ABAÇ / BURHAN UYGUR

Abstract

Epic expression, used by artists to depict their own inner worlds, may be interpreted as a manner of creating their own worlds inside their dreams, in a way, playing some kind of dreaming game or embarking upon a dream journey. Traces of such dream game or journey can be gathered from the interesting and different brush strokes, chosen colours, subjects handled and names given to paintings. Actually it is possible to mention the presence of an epic expression in almost all artists. However, it is also observed that not every artist embraces such expression as a style, which raises importance to study artists thought to have adopted epic expression as a style for their lifetimes. Works of art belonging to *Cihat Burak, Nuri Abaç and Burhan Uygur* are discussed within the context of this study; who have adopted epic expression as a style after 1950, with the concept of individuality beginning to stand out, who have distanced themselves from the observed form of nature and included imagination, their stories and experiences into their works.

Key Words: Epic expression, Cihat Burak, Nuri Abaç, Burhan Uygur.

GİRİŞ

"Türkiye'nin sanat ve kültür yaşamında, modern evrensel programlara, öncekinden daha yatkın ve açık olan bir dönem 1950'li yıllarda başlar ve günümüze değin sürer. Bu süre içinde sosyo-ekonomik yapıda görülen önemli değişimler doğal olarak düşünce ve yaşam tarzını da etkilemiş, birtakım farklılaşmalara yol açmıştır" (Tansuğ,1995: 7). Bu dönem yaşanan sosyo-ekonomik gelişmelerin, sanatçıların kendilerini bireysel olarak ifade etmesine olanak sağladığı izlenmektedir. 1950'li yıllar, resimde düş gücünün belirgin olarak görüldüğü bir dönem olarak da önem kazanmaktadır. Türk resminde bireysel çıkışların görüldüğü ve özgür ifade biçiminin geliştiği bu dönem ve sonrasında, sanatına kendi bilinçaltı hikâyelerini konu eden sanatçıların anlatımlarında *masalsi* bir ifade oluşu dikkati çekmektedir.

Türk Dil Kurumu *masalsi* kelimesini; masalı andıran, masala benzeyen, masal gibi ifadelerle tanımlamaktadır. İzleyende masala benzer bir etki yarattığı görülen bu *masalsi anlatım*; bilinçaltına yapılan düşsel yolculuğun görsel anlatımı olarak da yorumlanabilir. Bu düşsel yolculuğunun izleri; ilgi çekici farklı fırça vuruşlarından,

seçilen renklerden, ele alınan konulardan, resimlere verilen isimlerden anlaşılmaktadır. Aslında hemen tüm sanatçılarda masalsi bir anlatımın varlığından söz etmek mümkündür. Ancak, her sanatçının bu anlatımı bir üslup olarak benimsemediği görülmekte ve masalsi anlatımı bir üslup olarak tüm sanat yaşamı boyunca devam ettirdiği izlenen sanatçıları incelemek önem kazanmaktadır.

Birey kavramının ön plana çıkmasına bağlı olarak, 1950 sonrası Türk resminde *masalsi anlatımı* üslup edinen, doğanın görünen biçiminden uzaklaşarak, hayal gücünü, bilinçaltında olan hikâyeleri, yaşanmışlıklarını eserine konu eden sanatçıların olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, eleştirmen ve sanat tarihçiler tarafından da önemli isimler olarak kabul edilen; *Cihat Burak*, *Nuri Abaç* ve *Burhan Uygur*'a ait bazı çalışmalara yer verilmektedir.

TÜRK RESMİNDE MASALSİ ANLATIMI BENİMSEYEN SANATÇILAR

Cihat Burak

Sakinleri açısından oldukça renkli eski bir İstanbul evinde dünyaya gelen sanatçı, siyahî dadılar, büyük anneler, dedeler, Fransızca öğretmek için gelen ve daha sonra devamlı olarak evde kalan bir Levanten ve bir dilsiz ile büyümüştür. Cihat Burak'ın zengin hayal gücünü şekillendiren unsurların başında büyüdüğü ortam ve kendinden yaşça hayli büyük olan ev halkından dinlediği hikâyeler gelmektedir. Sanatçının resmini etkileyen önemli bir unsur olan mimarlık mesleği, hayatında önem taşıyan iki şehir olan İstanbul ve Paris görünümünden alınmış ayrıntılarla izleyicinin karşısına çıkar (Gürçağlar, 2004).

Tansuğ'a göre (2008: 381) "*zengin bir muhayyele çabası ile dikkatli bir gözlem sonucunda oluşan her Cihat Burak resmi, yaşanan kentsel gerçeklerin altındaki fantastik değer hatlarının cevher birikimleri halindedir*". Yaşanan kentsel gerçekliklerin bir yansıması olarak görülen *Eylemlerimiz* (Resim 1) isimli eserde, eğlence mekânına gelmiş insanların bir fotoğrafçıya poz verir halleriyle karşılaşılmaktadır. Arka planda halkı selamlayan ünlü bir sahne yıldızı, oldukça görkemli bir sahne, dansçılar, saz heyeti ve nefis yiyeceklerle donatılmış bir masada oturan, kimi asık suratlı, kimi gülümseyen şık insanların yer aldığı bu resimde temel unsurun eğlence olduğu görülür. Özsezgin'e göre (1998: 144) "*Cihat Burak'ın ince bir taşlama, dozu ayarlanmış bir alay ve iğnelemeyle yaklaştığı bu tür sahneler onun sanatındaki ayrırcı niteliğin göstergesel öğeleriyle yüklüdür*".

Resim 1: Eylemlerimiz, 1971, tuvale yağlıboya

Resim 2: Seyirlik Figürleri, 1963, litografi

Cihat Burak'ın resimlerinde, grotesk istifler ve karşıtlıklar dünyasının varlığı dikkati çekmektedir. Sanatçı, fantastik tasarımlarını günlük gözlemlerinden çıkaran, sonra da onlara hayal âleminin yaratıkları görünümünü veren bir masal resimcisidir. Kalabalığın resim zevkine yaklaşan bir tutum içinde, o zevke yabancılaşan bir iş yapmakta olan sanatçının eserlerinde sokak işi nakışlardan, kuralsız halk resimlerinden, ortak bir dilden işaretler bulunmaktadır (Tansuğ, 2008:272). Cihat Burak'ın masalsi sanatında, *Seyirlik Figürleri* (Resim 2) isimli resimde olduğu gibi gerçek hayattan resme türlü yollardan sıçrayıp geçen kahramanlar olduğu görülür. Gerçek dünyadaki bilinen boyutlardan farklı betimlenen bu masalsi dünyada; başında fesi, elinde bastonu olan bir Osmanlı efendisinin, uzun saçlı kısa bacaklı mitolojik bir karakteri andıran figürün ve sol arka tarafta bacakları arasından insan kafası çıkmış bir figürün hikâyesi görülmektedir.

Resim-3: Aliye Berger'in Portresi, tuvale yağlıboya

Resim-4: Moby Dick, kâğıda yağlı pastel

Resim çizerken dünyadan aldığı tüm algıyı resmin konusuna ekleyen, sanatı hayatın yansıması olarak gören Cihat Burak'ın resimlerine hayaller, şiirler, düşler karışmıştır. Gerçeküstü öğeleri kara mizahla birleştirerek özgün bir resim dili yaratan sanatçının ele aldığı çeşitli konular arasında; Osmanlı tarihi, Cumhuriyet Türkiye'si'nin sosyo-politik yaşam tarzı, çocukluk anıları, edebiyat metinleri ile düşsel bir dünyanın iç içe geçtiği anlatımlar, ölüm ve yaşam yer almaktadır. Nazım Hikmet'i, zamanın bir yansıması olarak anıtsallaştıran sanatçı, ilginç bulduğu Yahya Kemal, Neyzen Tevfik, Nadir Nadi, Eren Eyüboğlu, Aliye Berger (Resim 3) gibi kişileri de resmine masalsı bir üslupla konu etmiştir. Düş gücüyle gözlemin kaynaştığı edebi türlere merakıyla; I.Ahmet, Piri Reis, Moby Dick (Resim 4) gibi konuları özgün hiciv diliyle yeniden yorumlamıştır (Sönmez, 2008).

Çalıköğlü'na göre (Aktaran: Üner, 2008) *"Cihat Burak'ın sanatı metinler ve disiplinler arası bir kaynaktan beslenir. Dünya sözlü bir atlas, görsel bir coğrafya kitabıdır onun için. Bakar, okur, dinler, notlar alır, biriktirdiklerinden kuşku duyar, dünyayı bir sosyal bilimci gibi neden-sonuçları üzerinden inceden inceye analiz eder... Çalışmalarındaki zengin anlatım dilinin kaynağı budur... Sanat ve ona ait olduğu düşünülen her türlü görseelliği hayat ve gündelik olanla ilişkilendirir, hayal gücünün sonsuz derinliklerine daldırarak yeni ve kendine has bir bakış kazandırır"*.

Nuri Abaç

Mutluluk timsali masalsı resimleriyle akıllarda yer etmiş Nuri Abaç'ın resimlerinde, 1970 öncesi ve sonrası olmak üzere iki farklı dönemin olduğu görülmektedir. 1970'lere kadar süren döneminde; mitolojik yaratıklar, ancak düşlerde yaşayabilecek gerçek dışı tiplmeler, bir karabasan girdabından kurtulup yeryüzüne saçılmış izlenimi yaratmaktadır. Anadolu Hitit kabartmalarının fanteziye bulanmış örnekleri halinde görülebilen bu resimlerde kozmik bir dünya görülmektedir. Abaç, resme gönül verdiği ilk yıllardan bu yana, Anadolu mitolojisine, dinsel inançlarının kaynaklarına inerek, insan varlığındaki yaşamsal özü kavramaya ve resimlerine bu öz'den bir kaynak yaratmaya özen göstermiştir (Özsezgin,1998: 6-7).

Resim-5: Selçuk Kartalları, 1973, tuvale yağlıboya

Resim-6: Karagöz'ün Gemisi, 1978, tuvale yağlıboya

Sanatçının eşi Suna Abaç'ın şu sözleri; *Sırat Köprüsü, Yedi Uyurlar, Selçuk Kartalları* (Resim 5) gibi ilk dönem fantastik resimlerinin kaynağı olarak görülebilir: *"Nuri, Akademi'de öğrenci iken bir kadının tramvay altında kalışına tanık oluyor. Bu olay, onu öylesine etkiliyor ki, bir dönem adeta üzerine karabasan çöküyor"* (Aktaran:

Bender, 2008). Abaç'ın bir karabasan girdabına tutulmuş bu ilk dönem resimlerinde görülen mitoloji çıkışlı gerçeküstü tasvirlerin yerini zamanla minyatür etkisiyle oluşan tasvirlerle bıraktığı görülmektedir.

Kendine özgü masalsı karakter betimlemeleri ile dikkati çeken, 1970 sonrası geleneksel halk sanatlarına yönelen (Gültekin, 1992:122) sanatçının, 1970'li yılların başından sonraki ikinci dönemini Karagöz tasvirlerinin günlük yaşama adapte edildiği resimler oluşturmaktadır (Resim 6). Önceki dönem resimlerinde görülen fantastik öğe muhafaza edilmek kaydıyla, yaşama sevincine, mutluluğa, eğlenceye, coşku dolu bir dinamizme yönelmenin yarattığı şölenli resimler döneminin açıldığı görülmektedir. Abaç, bu resimlerinde yandan çarklı vapurları, masal dünyasına özgü yelkenlileri, insan kalabalıklarını konu almaktadır. Abaç; Karagöz'ün resimsel konumunun, anlatım gücü içinde eriyen *humour* değerinin Doğu'ya bağlı yorum karakterinin ve zengin figürlerinin, kendisini kısa sürede etkilediğini belirtmektedir. Sanatçı ele aldığı Karagöz olgusunu, ondaki anlatım gücünü çağdaş pentür tekniği içinde eritmektedir (Özsezgin,1998: 7-8).

Resim 7: Beyaz Kuşlu Gemi, 1996
tuvale yağlıboya

Resim 8: Balonlu Gemi, 1996
tuvale yağlıboya

Abaç'ın resimlerinde figür ve mekân öğelerine ait biçimlerin doğal biçimlerden farklı olduğu görülür. Bu doğadan farklı biçim ve renk kullanımı, sanatsal doğruların düş dünyasında arandığını göstermektedir. Perspektifin kullanılmadığı düşsel mekânlar, yüzey içerisinde özellikle boşlukta bırakılmıştır. Mimar olarak uzun yıllar çalışan Abaç'ın resimlerinde, düşsel tasarımların ince hesaplarla yapıldığı anlaşılmaktadır (Resim 7-8). Minyatürden ve süsleme sanatlarından yararlanarak oluşturduğu resimlerinde sade ve yalın bir anlatıma ulaşan sanatçının, neşe duygusuna büyük önem verdiği gözlenmektedir. Genellikle bir restoranda, vapurda, balonda, ya da değişik tasarlanmış araçlarda gördüğümüz figürlerde hafif bir tebessüm vardır ve bu figürlerin buldukları yerde mutlu oldukları hissedilmektedir. Profilden bakmakta olan özgün karakter betimleri ile kendi masalsı dünyasını resmeden sanatçı, pek çok resminde iç açıcı ve hoş giden renkler kullanmıştır.

Burhan Uygur

Düşsel figürleri ve duyarlı bir mizacın ürünleri olan yapıtlarıyla dikkati çeken Burhan Uygur, resmin şiirsel boyutlarını da zenginleştiren bir kişilik olarak görülmektedir (Tansuğ, 2008:385). Uygur; *"Bir masanın üzerinde bir bardak, yanında bir çiçek bile, içinde insan figürü olan bir resim kadar beni cezp eder, alıp başka taraflara uçurur. Hepsinde aynı tatlı acıyı çekerim, aynı tatlı zevki tadarım. Yeter ki seveyim. Günlük yaşamdaki her şeyi resimlerime konu olarak alırım"* sözleriyle konu seçiminde bir ayırım yapmadığını, yaşamda olan ve hoşuna giden ne varsa resmedebileceğini anlatmaktadır (Aktaran: Yılmaz, 2006).

Uygur'un çalışmalarında, duygusal yönü ağır basan farklı bir masal dünyasına tanıklık edilmektedir. Sanatçının triptik (Resim 9) olarak yaptığı çalışmada, resme türlü yollardan gelen bilinçaltı kahramanlarının dünyası görülmektedir. Resmin sağ alt köşesinde yer alan masalsı ev, sanatçının düşsel sığınağı olarak yorumlanabilir. *Bir Peri Masalı* (Resim 10) isimli eserde, maviler içinde beyazla betimlenmiş, peri kızını andıran, elinde kitaba benzeyen bir şey tuttuğu için aynı zamanda masal anlatıcısı olduğu hissedilebilen, hüznü ifade eden bir figür yer almaktadır. Sanatçı, eserine verdiği isimle izleyicinin yorumunu kendi düş dünyasına çekmekte, yaşanmakta ve yaşatılmakta olan şeyin bir peri masalı olduğunu söylemektedir.

Resim 9: Triptik, 55x54cm, duralite yağlıboya

Resim 10: *Bir Peri Masalı*, 1991
kartona karışık teknik

Burhan Uygur, şiire yakın bir isim olarak birçok şiiri resimleriyle anlamlandırmış, onlara yeni değerler kazandırmıştır. Ahmet Oktay'ın *Sürgün* (1979), Can Yücel'in *Rengâhenk* (1983), Gülseli İnal'ın *Sulara Gömülü Çağrı* (1985) adlı şiir kitaplarını resimleyen Uygur'un, defterlerinden alınan ve bazı şiir kitaplarına yaptığı resimlerden ve şiirlerden oluşan *Bir Kitapta Resim Şart* (1998) isimli kitabı bulunmaktadır. Genellikle el yazılarının bulunduğu bu kitapta duygularını resimleyen ve bunları kelimelere döken Uygur'un şu sözleri dikkat çekicidir: "Ressam resminin içine bir yağmur damlası gibi düşmeli. Resmin içinde gezinmeli. O tadı yakalayamazsa boynuna engerek yılanı dolanır. Ben bir gülü, bir kır çiçeğini koklar gibi resim yaparım. Tada tada, kolsuz kanatsız uça uça. Fakat trajik bir ağırlık yüklüdür, ruhsal çöküntü ağırlıktadır bu resimlerde. Yorucu doruğa çıkmaktan yılmayan ve yok oluş çizgisinde özgürce gezinen ve pişmanlık duymayan özgür ruhları da görürsünüz" (Aktaran: Gönenç,2003: 14).

Resim 11: *Hayal Köşkün Sakinleri*,1990
kartona akrilikResim 12: *Her Göğsüne Yaslandığımda Bahar Çiçekleri Açıyor*
kağıda karışık teknik

Uygur resimlerinde anıların, yaşanmış olayların çok önemli payı olduğu bilinmektedir. İzleyeni hayal dünyasına sürükleyen bu resimlerde yer alan her öğenin gerçek yaşamla mutlaka bir ilgisi olduğu görülmektedir. *Hayal Köşkün Sakinleri* isimli resimde (Resim 11) Can Yücel'in de aralarında bulunduğu dostlarıyla bir yemekte olduğu görülen Uygur'un, bu anı kendi düş dünyasında algıladığı şekliyle ifade ettiği görülmektedir. Gerçek yaşamdan alındığı görülen bu konular, sanatçının hayal dünyasında yeniden şekillenmekte ve masalsi bir dille yüzeye dökülmektedir. Zengin hayal dünyasının aktarımını yaptığı resimlerin yanı sıra bu resimlere eklediği şiirsel notlarla (Resim 12) ve kullandığı renklerle de dikkati çeken, çocuksu özgür ruhunu ortaya koyan Uygur, izleyicide düşsel etkiler yaratmaktadır.

SONUÇ

İkinci Dünya savaşı sonrası, teknolojinin takip edilemez hıza ulaşması, değişen kent yaşamı ve yaşanan sosyo-ekonomik değişimler sonucu, sanatçıların yoğun olarak bireysel duyguları işlemeye başladığı görülür. Birey kavramının yaygınlaşmaya başladığı 1950 sonrası Türk resim sanatında da, bireysel ağırlıklı çalışmaların hızla

arttığı dikkati çekmektedir. Bireysel çalışmaların, resimde; yaşanmışlıkların ve bilinçaltı hikâyelerinin yer alması, dolayısıyla masalsi bir anlatım için uygun bir zemin niteliği taşıdığı düşünülmektedir.

Masalsi anlatım yolu ile iç âleminin aktarımını yaptığı görülen, incelenen sanatçıların ortak noktası; figüratif bir anlatımı tercih etmeleri, karakter ve mekân betimlemelerinde doğadaki görünümünden ayrılmalarıdır. Cihat Burak, Nuri Abaç ve Burhan Uygur'un eserlerinde, bir iç gereksinmeden kaynaklanan, bilinçaltında bulunan imgeler topluluğunun masalsi bir anlatımla ifade edildiği dikkati çeker. Örnek olarak seçilen resimlerde, yaşam kaynaklı farklı tatların bilinçaltı süzgecinden geçmiş hali izleyici karşısına çıkar. İncelenen sanatçıların bir başka ortak noktası da; insan yaşamı kaynaklı kendi düşsel imgelerini resmederek temelde insan olmanın gerçeğini arıyor oluşlarıdır.

Not: Bu çalışma 25-27 Nisan 2013 tarihlerinde Antalya'da 28 Ülkenin katılımıyla düzenlenen " International Conference on New Trends in Education – ICONTE – 2013 "da sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

KAYNAKÇA

Bender, Alaaddin (2008). Bana Bir Masal Anlat Baba. *Odtülüler Bülteni*, 173, s:29-32, Ankara.

Gönenç, Turgay (2003). *Burhan Uygur*. Teşvikiye Sanat Galerisi Yayınları: 5, İstanbul.

Gültekin, Gönül (1992). *Batı Anlayışında Türk Resim Sanatı*. T.C. Ziraat Bankası Kültür-Sanat Etkinlikleri, Ankara.

Gürçağlar, Aykut (2004). Gelenek - Evrensellik - İmgelem - Gerçeklik: Cihat Burak. *Antik Dekor Dergisi*, 82, s:86-94.

Koç, Gülnur (2006). *Türk Resminde Fantastik Eğilimler*. Resim Anasanat Dalı Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özsezgin, Kaya (1998). *Cumhuriyet'in 75.Yılında Türk Resmi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Cumhuriyet Dizisi:20, İstanbul.

Özsezgin, Kaya (1998). *Nuri Abaç*. Necef Antik Yayınları, Sanat Eserleri Dizisi 1.

Sönmez, Süleyman (2008). <http://www.gunesintamicinde.com/cihat-burak-mimar-ressam-yazar/> 15.01.2012.

Tansuğ, Sezer (2008). *Çağdaş Türk Sanatı*. Remzi Kitabevi, İstanbul.

Tansuğ, Sezer (1995). *Türk Resminde Yeni Dönem*. Remzi Kitabevi, İstanbul.

Üner, PINAR (2008). *Cihat Burak Retrospektifi Üzerine Levent Çalkoğlu ile Söyleşi*. Sanat Dünyamız Dergisi, 106, <http://www.ykykultur.com.tr/dergi/?makale=64&id=8> 21.03.2013.

Yılmaz, Nalan (2006). İMSG'de Burhan Uygur Sergisi. *Lebriz Sanat Dergi*. <http://lebriz.com/pages/lst.aspx?articleID=9§ionID=1&lang=TR&bhpc=1> 10.01.2012.